

ДА ЛИ ЈЕ НАРУШЕН КОНЦЕПТ ВРТНОГ ГРАДА – УРБАНИЗАМ И АРХИТЕКТУРА У ПРОФЕСОРСКОЈ КОЛОНИЈИ

Бојан Бојанић*

рад примљен: фебруара 2012, рад прихваћен: августа 2012.

Апстракт

Идеја вртог града, која је настала крајем 19. века у Енглеској, утицала је и на изградњу Професорске колоније у тадашњем североисточном делу Београда. Радови су почели 1926. год. и завршени су у првим месецима следеће године. Намера нам је била да кроз критички осврт размотримо урбанистички и социјални утицај те идеје на Колонију у Београду. Теза коју заступамо у тексту је да су основне поставке Ебенизера Хауарда (Ebenezer Howard) испуњене и овде, али са већим сличностима са Хемпстедом крај Лондона, него са вртним градовима који су настали раније. Професорска колонија, изграђена према идеји вртних градова, имала је формалне елементе: радијалне, дијагоналне и лучне улице, полукружне и кружне тргове и неправилне парцеле и блокове. Настали као предграђа Лондона, односно Београда, данас су уклопљени у те градове и представљају елитне делове са богатим становништвом. Међу овим примерима постоје и разлике, које се огледају у томе да је Хемпстед задржао своју самосталност као целина са свим потребним садржајима, док је Колонија само насеље везано својим потребама за град. Такође, у раду анализирамо поједине куће грађене у духу модерне архитектуре у Професорској колонији.

Кључне речи: *Ебенизер Хауард, архитекта Светозар Јовановић, Професорска колонија, Хемпстед, урбанизам, вртни град, модерна архитектура*

HAS THE CONCEPT OF A GARDEN CITY BEEN DISTURBED - URBANISM AND ARCHITECTURE OF THE PROFESSORS' COLONY

Abstract

The idea of a garden city, which was formed near the end of the 19th century England, also affected the building of "The Professors' colony" in the former northeast Belgrade. The constructions started in 1926, and they were completed during the initial months of the following year. Our intention was to consider the urban and social influence of the garden cities idea to the Belgrade "colony", through critical contents. The fact we support in the text, is that the primary plan of Ebenezer Howard's had been realized here, only it resembled Hempsted (near London) more than the garden cities soon to come. The professors' colony, build to match the ideas of the garden cities, contained formal elements: radial, diagonal and arched streets, semi and full circled squares, as well as irregular parcels and blocks. Primarily conceived as London suburbs that are now those of Belgrade, today they are blended in with the environment, and represent elite neighborhoods with a wealthy population. There are differences between the two examples that are reflected in Hempstead's keeping its autonomy as a whole, with all its needful contents, while "the colony" is just a settlement, still dependent on the city to tend to its needs. Also, in our work, we keep track of individual edifices, built in the spirit of modern architecture in the Professor's colony.

Key words: *Ebenezer Howard, the architect Svetozar Jovanovic, the Professors' colony, Hempsted, urbanism, garden city, modern architecture*

Увод

У Београду, након Првог светског рата, са приливом становништва из унутрашњости и формирањем нове интелектуалне елите долази до потребе за изградњом урбаних целина по савременим принципима архитектонске теорије и праксе. Тако на тадашњој периферији града настају насеља на трагу вртних градова које је осмислио Ебенизер Хауард (1850–1928) у 19. веку у Енглеској: Котеж–Неимар, Чиновничка и Професорска колонија. Ту идеју за Београд, у *Генералном плану* из 1923. год., заступао је општински архитекта Јан Дубови (Jan Dubovy, 1892–1969).¹

Урбанистичким планом Ђорђа Ковалевог, који је настао 1923. год., а усвојен је годину дана касније, стварају се претпоставке за формирање нових целина, како би се градско језгро увећало, а околна насеља спојила са централном зоном. Тако, група од четрдесет и два професора и асистената тражи себи место за становање на тадашњој периферији, иза Булбудерског потока, који је текао трасом данашње Цвијићеве улице. Због тога они 1926. год. ангажују свог колегу, архитекту Светозара Јовановића, да пројектује насеље на овом подручју, као и инжењера Живка Туцаковића, да оснују Технички биро за реализацију пројекта.² Они су уједно били и инвеститори кућа које су урадили за себе.

Технички биро, у коме су поред архитекте Јовановића били и Михајло Радовановић и Петар Крстић,³ настао је те године, тако да је Колонија прво испланирано насеље на подручју Београда, које је настало по свим урбанистичким условима.⁴ Грађење је започето половином 1926. год. и завршено је у првим месецима следеће године.

Сл. 1.

**Панорама Професорске колоније,
фото аутора**

Fig. 1.

**The Professor's colony panorama,
the author's photo**

¹ З. Маневић (1979): *Појава модерне архитектуре у Србији*, (докторска дисертација), Филозофски факултет, Београд, стр. 31; З. Маневић (1981): *Јан Дубови, Наши неимари*, Изградња 3, Београд; Д. Милашиновић Марић (2001): *Архитекта Јан Дубови, Одабрани текстови архитекте Јана Дубовог*, Задужбина Андрејевић, Београд, стр. 128–132, 136–138.

² Д. Ђоровић (2009): *Вртни град у Београду*, Задужбина Андрејевић, Београд, стр. 64.

³ Светозар Јовановић (1882 (Ђуприја)–1971 (Београд)). Уписао је Технички факултет 1901. год. и дипломирао 1905. год. на архитектонском одсеку. Захваљујући пројекту Официрске задруге добио је стипендију за наставак студија у Шарлотенбургу, које је завршио 1912. године. Вратио се у Београд, где је радио до 1923. год. у Министарству грађевина, а затим преузео посао хонорарног, а касније и редовног професора на предмету Грађевинске конструкције, где је пензионисан 1955. године. Постао је члан Друштва архитеката Београда 1955. год. и исте године добио орден Првог реда, а Седмојулску награду 1967. године. На пројектовању колоније 1926. год. појављује се и Михаило Радовановић (1899 (Зајечар)–1980 (Београд)). Дипломирао је 1923. год., а од 1930. год. више се не појављује на архитектонској сцени. Постоји податак да је на скупштини ГАМП-а 1932. год. био искључен, уз образложење да се више бави урбанизмом. Пројектовао је кућу Милутина Миланковића у улици Љубе Стојановића 9 заједно са Светозаром Јовановићем, због чега му се приписује рад на целој колонији, а пројектовао је Нову колонију у Крагујевцу 1936–1938. године. Петар Крстић (1899 (Београд)–1991 (Београд)) није се бавио урбанистичким решењима Колоније, већ пројектовањем зграда са братом Бранком или у оквиру Техничког бироа. После дипломирања био је, од 1925. год. асистент професора Светозара Јовановића и напредовао је од доцента до редовног професора. Градио је са својим братом Бранком, и урадили су три јавна објекта – цркву Светог Марка, палате (Игуманова, Аграрна банка) и стамбене зграде. Награђен је Великом наградом за архитектуру САС-а 1982. год. и Седмојулском наградом за животно дело.

Више видети у: И. Р. Марковић (2008): *Зрада Министарства саобраћаја у Београду архитекте Светозара Јовановића*, ГМГБ, Београд; З. Маневић, *наведено дело*, Београд 1979., стр. 74; М. Ђурђевић (1996): *Петар и Бранко Крстић*, РЗСК, Београд; С. Г. Богуновић (2005): *Архитектонска енциклопедија Београда*, Књига 2, Београдска књига, Београд, стр. 1059; З. Маневић (2008): *Лексикон српских неимара*, Грађевинска књига, Београд, стр. 181; Д. Ђоровић, *наведено дело*, Београд 2009, стр. 47.

⁴ В. Камилић (2010): *Светозар Јовановић*, (мастер рад 25) Филозофски факултет, Београд, стр. 54.

Вртни град

Концепт вртног града осмислио је Ебенизер Хауард као одговор на лоше услове становања радника у процесу индустријализације у енглеским градовима (лоши станови и болести међу радницима – становницима сламова у центру града).⁵ Ту чињеницу су уочили, и кроз своје идеје о новим условима становања за раднике у новим градовима, из разних разлога, заступали Роберт Овен (Robert Owen, 1771-1858) – представник утопијских идеја и индустријалци – патерналисти. Поред ових поменутих идеја насталих почетком и средином 19. века, на Хауарда су утицале и идеје руског племића и анархисте Петра Алексејевича Кропоткина (Петр Алексеевич Кропоткин, 1842-1921). Основна замисао самог Хауарда била је да се подигне град на пустом терену, који би се састојао од шест мањих вртних градова и „друштвеног града“ у средини.⁶ Вртни град је требало да има 32.000 становника, од којих би 2.000 било у пољопривредном подручју око града, и они би хранили становништво у граду, а за то добијали материјалну надокнаду. То предграђе би такође садржало индустрију и било добро транспортно повезано са осталих шест вртних градова и „друштвеним градом“, као и са спољашњим светом. Такав град требало би да усвоји најбоље карактеристике града и најбоље од села. Сам град био би површине 400 ха, и имао би доста зеленила и ниске куће. Своје замисли Хауард је изнео је у књизи *Сутра: мирољубиви пут у стварну реформу* објављеној 1898. год., и у незнатно измењеној верзији *Вртни градови сутрашњице* из 1902. године.

Идеју су прихватили индустријалци Вилијем Хискет Ливер (William Hesketh Lever, 1851-1925) и Џорџ Кедбери (George Cadbury, 1839-1922) и новчано подржали скуп који се њом бавио. Тада је настала компанија која се бавила планирањем града и куповином земљишта. Њен председник био је адвокат Ралф Невил (Ralph Neville, 1858-1918), а име компаније је било *Garden City Association* и она је продајом деоница сакупила 20.000.00 фунти.⁷ Први град који је настао на овим принципима је Лечворт кога су пројектовали Рајмонд Анвин (Raymond Unwin, 1863–1940) и Бери Паркер (Barry Parker, 1867–1947). Град се постепено развијао и своју целину

је достигао тек један век касније, што планери првог града нису доживели.

Првобитна идеја није одмах реализована, па су касније настали нови градови: Велвин, Хемпстед – предграђе Лондона (о коме ће бити више речи у даљем тексту) и др. Осим Британије, ова идеја прихваћена је и уз модификације реализована у многим државама Европе, у Сједињеним Америчким Државама и на Новом Зеланду.

Целокупна замисао, као и све идеалистичке идеје у Великој Британији 19. века, имала је ману – није рачунала на природне и социјалне разлике међу људима.

Београдски пример – Оснивање Професорске колоније

По *Генералном плану* из 1923. год. створени су у то време услови да се источно од садашње Цвијићеве улице и јужно од Кнез Милетине (данас Бул. Деспота Стефана), што је тада било пусто земљиште, изведу стамбени објекти, према идејама вртних градова, тада новим у урбаном планирању. Изведена је повијена реонска улица, чиме је створена претпоставка за формирање радијалних саобраћајница према њој. На врху повијене реонске улице планирана су три јавна објекта, али они нису никада изграђени. Професорска колонија, која је изграђена према идеји вртних градова, имала је формалне елементе: радијалне, дијагоналне, лучне улице, полукружне и кружне тргове и неправилне парцеле и блокове.⁸ Језгро Колоније чиниле су садашње улице Љубе Стојановића, Стојана Новаковића и Јаше Продановића. Касније се проширила и на остале улице које је данас чине, а данас је омеђена улицама Цвијићевом, Здравка Челара, Митрополита Петра и Деспота Стефана (Сл. 1).

Да би обезбедили смештај за себе и своје породице, група професора је узела кредит од Државне хипотекарне банке, изабрала подручје на коме ће бити изграђено насеље и поверила задатак Техничком бироу. На том месту су били повртњаци који су припадали Зорки Селаковић, а нешто

⁵ H. Ebenezer (1898): *To-Morrow: a Peaceful Path to a Real Reform*, London; Howard Ebenezer (1902): *Garden Cities of To-Morrow*, London

⁶ H. Ebenezer, *Исто*; мр Драгана Ђоровић, *наведено дело*, стр. 11.

⁷ *Исто* стр. 22.

⁸ М. Димић (1999): *Професорска колонија*, ГМГБ 45–46, Београд, стр. 72.

даље и циглане.⁹ Локацији која је изабрана погодала је идеја о изградњи кланице, низводно Дунавом према Карабурми, као и планирана, према *Генералном плану Београда* из 1923. год., индустрија на Ади Хуји. Према попису улица за град Београд, тада је постојала само Кнез Милетина улица, а још пре тога Вишњички пут.¹⁰ Граничне улице према данашњој Професорској колонији биле су Далматинска и Таковска улица, а Старине Новака се завршавала у Далматинској (Сл. 2, 3, 4, 5, 6). Постојао је проблем са називима нових улица, пошто су професори желели да се имена улица дају само заслужним људима српске науке, а називе је давала полиција, која није много марила за то. Плацеви и изградња били су скупи, пошто је требало за сваку кућу издвојити око 500.000. тадашњих динара, што је било превише за скромне зараде универзитетских професора, тако да су у многим објектима постојала два стана. Један је био за власника, а други за издавање, којим би се отплаћивао дуг Хипотекарној банци.

Сл. 2.
Чарли Чаплина,
из колекције
Милоша Јуришића
Fig. 2.
Charlie Chaplin's street,
from the collection of
Miloš Jurišić

Сл. 3., 4.
Чарли Чаплина, из колекције
Милоша Јуришића
Fig. 3., 4.
Charlie Chaplin's street, from the collection of
Miloš Jurišić

Сл. 5.
Цвијићева од Јаше Продановића, из
колекције Милоша Јуришића
Fig. 5.
Свијићева from Jaše Prodanovića, from
the collection of Miloš Jurišić

⁹ Б. Максимовић, Б. Којић и Б. Несторовић (1971): *Историја Београда, Двадесети век*, Књига 3, Београд, Просвета, стр. 71–82.

¹⁰ М. Јовановић Стојимировић (1971): *Силуете старог Београда*, Београд, Просвета, стр. 84.

Сл. 6.
**Стојана Новаковића, из колекције
 Милоша Јуришића**
 Fig. 6.
**Stojana Novakovića, from the collection of
 Miloš Jurišić**

Изградња инфраструктуре, међутим, није ишла глатко. Канализацију су житељи будуће Професорске колоније морали да ураде о свом трошку, с тим да постављање изврши Канализациони одсек, а да по постављању она припадне граду. Проблема је било и са улицама, пошто су оне биле просечене, али нису биле калдрисане, тако да су, када је кишило, биле блато, а када се оно осуши, била је прашина.¹¹ Најзад, од 1927. год. колонија је повезана градским превозом

са Железничком станицом, трасом која је ишла Немањиним, Улицом Кнеза Милоша и Таковском до Професорске колоније. Оснивачи Професорске колоније, да цитирамо Мирославу Димић из њеног рада *Професорска колонија – изградња и њени оснивачи*, били су четрдесет и два професора са Филозофског, Пољопривредно-шумарског, Техничког, Правног, Теолошког и Медицинског факултета, као и Даница Милосављевић која је радила у Министарству грађевина.¹²

¹¹ М. Димић, нав. дело стр. 73, 74.

¹² др Хенрик Барић (1888–1957), лингвист, професор Филозофског факултета; др Фехим Барјактаревић (1889–1970), оријенталист, професор Филозофског факултета; др Милан Будимир (1891–1975), класични филолог, професор Филозофског факултета; Петар Булат (1888–1948), етнограф и филолог, професор Филозофског факултета; Јулије Вагнер (1865–1946), ентомолог, професор Пољопривредно-шумарског факултета; др Винко Витезица (1886–1974), историчар књижевности, професор Филозофског факултета; др Љубиша Глишић (1888–1987), ботаничар, професор Филозофског факултета; Милан Дражић (1894–1965), инжењер, професор Техничког факултета; др Иван Ђаја (1884–1965), физиолог, професор Филозофског факултета; др Живојин Ђорђевић (1872–1957), биолог, професор Филозофског факултета; Винко Ђуровић (1894–1960), инжењер, професор Техничког факултета; др Јован Ердељановић (1974–1944), етнолог, професор Филозофског факултета, академик; др Александар Јовановић (1896–1977), економист, професор Правног факултета; др Драгољуб Јовановић (1895–1977), правник и политичар, професор Правног факултета; Светозар Јовановић (1882–1971), архитекта, професор Техничког факултета; др Младен Јосифовић (1897–1981), биолог, професор Пољопривредно-шумарског факултета, академик; др Радивоје Кашанин (1892–1989), математичар, професор Техничког факултета; др Димитрије Коњев (1868–1947), ветеринар, професор Пољопривредно-шумарског факултета; др Александар Леко (1888–1980), хемичар, професор Техничког факултета; др Борислав Лоренц (1883–1975), филозоф, професор Теолошког факултета; др Милан Луковић (1889–1972), геолог, професор Техничког факултета, академик; др Јован Марков (?–1944), ветеринар, професор Пољопривредно-шумарског факултета; др Милутин Миланковић (1879–1958), математичар, професор Филозофског факултета, академик; др Танасије Митровић (1892–1945), биолог, професор Пољопривредно-шумарског факултета; др Јеврем Недељковић (1888–1977), лекар, професор Медицинског факултета; др Виктор Новак (1889–1977), историчар, професор Филозофског факултета, академик; др Тадија Пејовић (1892–1982), математичар, професор Филозофског факултета; др Владимир К. Петковић (1873–1935), геолог, професор Техничког факултета, академик; др Богдан Поповић (1863–1944), књижевни критичар и естетичар, професор Филозофског факултета, академик; др Васиљ Поповић (1887–1941), историчар, професор Филозофског факултета; др Душан Поповић (1894–1965), историчар и социолог, професор Филозофског факултета; др Павле Поповић (1868–1939), књижевни критичар, професор Филозофског факултета; Миливоје Ракић, инжењер, професор Техничког факултета; др Никола Салитков (1872–1961), математичар, професор Филозофског факултета; Иван Свишчев (1875–1973), инжењер, професор Техничког факултета; др Сениша Станковић (1892–1974), биолог, професор Филозофског факултета, академик; др Павле Стевановић (1885–1954), историчар књижевности, професор Филозофског факултета; Јован Томић (1891–1946), минеролог, професор Техничког факултета; Живко Туцаковић (1892–1932), инжењер, професор Техничког факултета; др Владимир Ђоровић (1885–1941), историчар, професор Филозофског факултета; Урош Џонић (1887–1968), историчар књижевности, професор Филозофског факултета и Милан Злоковић (1898–1965), архитекта, професор Техничког факултета, који је одустао и купио плац за градњу на Котеж–Неимару.

Физичка структура колоније

Данас колонија заузима простор од 23 ха, док је у време када је формирана имала само 7 ха.¹³ Паркови и тргови се такође појављују у структури колоније и налазе се у улицама Османа Ђикића и Стојана Новаковића, а зелене површине у оквиру Радничких павиљона.

Целином доминирају приземне куће и једносратнице са малим баштама које су задовољавале потребе тадашњих житеља. (Сл. 7, 8, 9). Половина наручилаца изабрала је типске, а друга половина индивидуалне пројекте. Типске куће су грађене у два облика: једноставне и сложене основе. Куће једноставне основе су биле подужне, приземне, са две собе које гледају на улицу, у које се улазило из предсобља, а у дворишном делу су се налазили: соба, кухиња, тоалет и помоћне просторије. Куће сложене основе биле су спратне и имале су по један стан у приземљу и на спрату. Њих можемо

поделити у две подваријанте. Прва је истоветна са оном просте основе с тим што се у дворишном делу поред собе налазило степениште које је водило на спрат. Друга подваријанта имала је две собе с улице, степениште за спрат у средишњем делу и кухињу и помоћне просторије у дворишном делу.¹⁴ Куће индивидуалних пројеката такође су једноставне и сложене основе, тако да су прве сличне типским, а сложене основе имају предсобље, уоквирено собама са три или четири стране.¹⁵ Стилски израз ових грађевина ничим не одскаче од уобичајених грађевина тог доба. Фасаде су са великим уоквиреним прозорима, а хоризонтална подела је са плитким венцима.¹⁶ Додаци су балкони, терасе и еркери, који су варирали од пројекта до пројекта. Тек са каснијим проширењем Колоније појављују се грађевине које својим стилским одликама указују на имовинско стање, као и укусу обогаченог становништва.

Сл. 7.

Стојана Новаковића, фото аутора

Fig. 7.

Stojana Novakovića, the author's photo

Сл. 8.

Јаше Продановића и Стојана Новаковића, фото аутора

Fig. 8.

Jaše Prodanovića and Stojana Novakovića, the author's photo

Сл. 9.

Стојана Новаковића, фото аутора

Fig. 9.

Stojana Novakovića, the author's photo

Сл. 10.

Илирска 3, фото аутора

Fig. 10.

Ilirska 3, the author's photo

¹³ Д. Ђоровић, нав. дело, стр. 75.

¹⁴ В. Камилић, нав. дело стр. 54–56.

¹⁵ Исто стр. 57.

¹⁶ Исто стр. 60.

Модерна у Професорској колонији

Поред Светозара Јовановића, као пројектант породичних кућа у колонији помиње се и Петар Крстић,¹⁷ који је заједно са својим братом Бранком изградио вилу Стјепе Кобасице у Улици Османа Ђикића 24 у стилу модерне. Архитекте Крстићи, кубоидну зграду решавају прочишћеним стилским одликама, стварајући хоризонталну поделу сведеним венцима, док прозорски отвори супротстављају пуно и празно на фасади. Куће су такође пројектовали Драгиша Брашован и Милутин Борисављевић, који је пројектовао кућу у Улици Стојана Новаковића.

Требало би свакако истаћи да је првобитно и Милан Злоковић¹⁸ у Професорској колонији планирао да изгради кућу за своје потребе и издавање, али се ипак определио за Котез–Неимар, на наговор инвеститора Јосифа Шојата. Међутим, неколико година касније, тачније пред сам распад

ГАМП-а,¹⁹ Злоковић је, у стилском маниру Лосових дела, изградио вилу Прендић у Улици Османа Ђикића 20, која у основи приземља садржи елементе "просторног плана".²⁰ Наиме, др Зоран Маневић је упоређује са прашком „Молер хаус“ из 1930. год. и бечком „Молер хаус“ из 1928. год., у којима види узор за његово дело (Сл. 10, 11, 12, 13, 14).

Душан Бабић, такође члан Групе архитеката модерног правца, пројектовао је вилу у Професорској колонији. То је модернистичка зграда Јелене Плеван у Улици Османа Ђикића 9, чије је просторно решење урађено у слободнијем духу. Још један од модерниста оставио је трага у градњи насеља. То је Бранислав Којић, који је на вили Светислава Мародића, у Илирској 3, користио разуђену кубичну форму грађевине, са широким надстрешницама и неконструктивистичким стубовима на којима доминира пространа тераса.

Сл. 11.

Љубе Стојановића, фото аутора

Fig. 11.

Ljube Stojanovića, the author's photo

Сл. 12.

Османа Ђикића 9, фото аутора

Fig. 12.

Osmana Đikića 9, the author's photo

Сл. 13.

Османа Ђикића 20, фото аутора

Fig. 13.

Osmana Đikića 20, the author's photo

Сл. 14.

Османа Ђикића 24, фото аутора

Fig. 14.

Osmana Đikića 24, the author's photo

¹⁷ З. Маневић (1979): наведено дело, Београд, стр. 39.

¹⁸ М. Ђурђевић (1991): Живот и дело архитекте Милана Злоковића, ГМБ 38, Београд, стр. 145–168.

¹⁹ Група архитеката модерног правца настала 1928. год. са идејом да пропагира идеје модерног правца у обликовању зграда, коју су основали Милан Злоковић, Душан Бабић, Јан Дубови и Бранислав Којић, под утицајем светских токова, а која је престала са постојањем 1934. године.

²⁰ Б. Бојанић (2010): Искуства урбанизма модерне са освртом на Професорску колонију, ДАНС 68, Нови Сад, стр. 187.

Касније, 1947–1948. год. изграђени су Раднички павиљони, које уоквирују улице Цвијићева, Здравка Челара и Јаше Продановића (Сл. 15). Пројектант је био Бранко Максимовић. Раднички павиљони, који се налазе у оквиру колоније, према аутору књиге *Вртни град у Београду*, мр Драгани Ђоровић, пример су остварења идеје вртног града, пошто су, као што сам назив каже, пројектовани за радничку класу, али ми не заступамо ту тезу, јер су високе спратности и, мада заступају идеју социјалног становања из времена у коме су настали, више личе на руске градове из периода реалсоцијализма, који у основи имају неку другу идеју.²¹

Сл. 15.

Раднички павиљони, снимак из авиона, [www. Bing. com /maps/](http://www.Bing.com/maps/)
Fig.15.

Workers pavilion, the aeroplane photo, [www. Bing. com /maps/](http://www.Bing.com/maps/)

Хемпстед данас

Слично Професорској колонији, и насеље Хемпстед, планирано као вртни град, а данас предграђе у северном Лондону, насељено је имућнијим становништвом. Инвеститор, дама Хенријет Барнет, планирала је то насеље са позиције бескласног друштва, које је по идеји било близу Хауардовога концепта.²² Можда би најприкладније било тумачити га и поредити са Професорском колонијом (или обрнуто), због урбанистичких решења улица и паркова која су слична, као и због социјалног састава житеља. Постоје и разлике, које се огледају у томе да Хемпстед има своју самосталност као целина, са свим потребним садржајима, док је колонија само насеље везано својим потребама за град. Поред тога, Хемпстед је и даље предграђе у Лондону, са свим предностима које та позиција са собом носи, а Колонија је део града, и то један од централних.

Хемпстед је данас потпуно уклопљен у структуру Лондона,²³ како организационо тако и инфраструктурно. Удаљен је 6,5 км од Черинг кроса и спада у спољни прстен Лондона. Познат

је као стедиште интелигенције – уметника, музичара, писаца, углавном либералног опредељења. Био је, такође, егзил за Руске емигранте као и људе који су побегли из нацистичке Европе. Ту се данас налазе најскупље куће у Лондону, а на том подручју се налази највећи број милионера у целој Енглеској. У њему се налази велика болница, а само насеље је без индустрије. Може да функционише као мали град за себе, независно од Лондона и сачињен је од великог броја породичних кућа са интересантном архитектуром. Унук сер Николаса Певзнера описује га као место са великим бројем улица које нису постављене праволинијски, и великим бројем пасажа који пружају лепе видике.²⁴ Као и Професорска колонија, богат је зеленилом – великим површинама под парковима (Сл. 16, 17, 18, 19).

Са центром Лондона повезан је великим бројем аутобуских линија, као и два линија метроа, од којих се једна станица налази на највећој дубини у целокупној мрежи градских метро станица.

²¹ Дobar рад Драгане Ђоровић коришћен је без намере да се због неслагања у једном делу дезавуише, већ само да се интересовање за ту проблематику надогради. Навођење имена власника кућа и њихових адреса из рада Мирославе Димић било је у функцији социолошког оплемењивања приказа. Поред тога, Павиљони се не уклапају у наш став да по својим предиспозицијама Професорска колонија има сличности са Хемпстедом и становањем у ниским зградама за богатије становништво.

²² Д. Ђоровић, нав. дело, 26.

²³ Wikipedia, *Hempstead*

²⁴ Исто

Сл. 16.
Hampsted. Wikipedia

Сл. 17.
Hampsted. Keats house, entrance, Wikipedia

Сл. 18.
Hampsted. Hampstead underground, Wikipedia

Сл. 19.
Hampsted. Wikipedia

Закључна разматрања

Циљ који су имали вртни градови делимично је реализован у Србији (нека насеља у Београду и Колонија у Крагујевцу), с тим што су они у Енглеској били планирани за социјално угрожено становништво, док је у Београду то решено тако да имућнији чланови сами подижу куће.

Поред споменутих Павиљона, постоје и појединачни објекти настали после 1945. год., али их ми нисмо спомињали јер се они налазе на рубовима насеља. Ту свакако спада и велики блок зграда на углу Деспота Стефана и Митрополита Петра који не припада Професорској колонији, али је због визуелног ефекта битно нарушава, тако да утиче на општи утисак о Колонији. Поменути блок зграда битно нарушава сам концепт вртног града, па иако је град живи организам који се развија и мења, важно је у појединим деловима града контролисати планирање спратности. Сама конзервација вртног града не би била решење, али став који заступамо јесте да је са ниским зградама могла да се постигне попуна ткива. Високе зграде у центру представљају ружење структуре града, и чине да се поставља питање да ли све што је замишљено и спроведено у прошлим временима мора бити идејно уништено, без критичког разматрања.

Са друге стране, видимо на примеру Хемпстеда да се ниским кућама задржава идеја вртног града који је уклопљен у целину, и није од ње изолован, у овом случају у питању је Лондон. Поред чињенице да је у време формирања Колонија била предграђе Београда, данас је заједно са другим насељима, поменути на почетку рада, можемо посматрати као оазу у центру града.

Многи од угледних професора који су становали у Колонији оставили су значајан траг у српској науци, док је велики број уживао и светску репутацију. Међу њима има и оних којима се наше друштво није одужило на достојан начин.

Једина до сада заштићена кућа, као појединачни споменик културе, од стране Завода за заштиту споменика културе града Београда, јесте Меморијални музеј Надежде и Растка Петровића, који се налази у Улици Љубе Стојановића, и она је проглашена за културно добро.

Данас Професорска колонија ужива претходну заштиту, у оквиру просторне целине Стари Београд, Завода за заштиту споменика културе града Београда, а границе које је одређују су Цвијићева, Здравка Челара и део Деспота Стефана и Митрополита Петра без блока зграда на њиховом углу.

Литература:

- Bojanić, B. (2010): *Iskustva urbanizma moderne sa osvrtom na Proforsku koloniju*, *DaNS* **68**, str. 66.
- Bogunović, G. S. (2005): *Arhitektonska enciklopedija Beograda*, *Knjiga 2*, Beograd, *Beogradska knjiga*
- Dimić, M. (1998, 1999): *Proforska kolonija*, *GMGB* **45-46**, str. 73,74.
- Đurđević, M. (1996): *Petar i Branko Krstić*, Beograd, *RZZSK*
- Đurđević, M. (1991): *Život i delo arhitekta Milana Zloковића*, *GMGB* **38**, str. 145–168.
- Jovanović Stojimirović, M. (1971): *Silnete starog Beograda*, Beograd, *Prosveta*
- Kamilić, V. (2010): *Svetozar Jovanović*, (master rad **25**), Beograd, *Filozofski fakultet*
- Maksimović B., B. Kojić, B. Nestorović, (1971): *Istorija Beograda*, *Dvadeseti vek*, *Knjiga 3*, Beograd, *Prosveta*, str. 71–82.
- Marković, R. I. (2007): *Zgrada Ministarstva saobraćaja u Beogradu arhitekta Svetozara Jovanovića*, *GMGB* **54**, str. 197–216.
- Maneвиć, Z. (1981): *Jan Dubovi – Naši neimari*, *Izgradnja* **3**.
- Maneвиć, Z. (1979): *Pojava moderne arhitekture u Srbiji*, (doktorska disertacija), Beograd, *Filozofski fakultet*
- Maneвиć, Z. (2008): *Leksikon srpskih neimara*, Beograd, *Građevinska knjiga*
- Milašinović Marić, D. (2001): *Arhitekta Jan Dubovi*, Beograd, *Zadužbina Andrejević*
- Ebenezer, H. (1898): *To-Morrow: a Peacful Path to a Real Reform*, London
- Ebenezer, H. (1902), *Garden Cities of To-Morrow*, London
- Ćorović, D. (2009): *Vrtни grad u Beogradu*, Beograd, *Zadužbina Andrejević*
- <http://www.Wikipedia, Hampstead>